

## **Czym jest współczesna psychologia porównawcza?**

Kiedy L.C. Morgan pisał swoją znakomitą książkę *Wprowadzenie do psychologii porównawczej* (1894), nie miał wątpliwości, o czym traktuje psychologia porównawcza. Deklarując monistyczną wizję świata ożywionego, stał na stanowisku akceptującym jedność ducha i ciała, co w połączeniu z ewolucyjną wizją rozwoju biologicznego prowadziło do oczywistych konsekwencji. Psychologia była nauką o psychice człowieka i zwierząt. Analiza porównawcza zachowania się musiała być oparta na pewnych zasadach, wśród których poczesne miejsce zajęła zasada: „W żadnym wypadku nie możemy interpretować działania jako wyniku wyższej czynności psychicznej, jeśli może ono być interpretowane jako wynik procesu przebiegającego na niższym poziomie” (Morgan, 1894, s. 53) – cytowana w późniejszej literaturze jako zasada Morgana. Zasada ta była traktowana jako słuszne narzędzie walki z prostym antropomorfizmem w stosunku do zwierząt, ale także jako wyraźne ograniczenie postępu naukowego. Jej akceptacja lub odrzucenie stanowiło podstawę do formowania kierunków badawczych (por. Pisula, 2003).

Gdyby współcześnie próbować zdefiniować, czym jest psychologia porównawcza lub, posługując się pojęciem zaproponowanym przez T.S. Kuhna, określić jej paradygmat (Kuhn, 1968), niewątpliwie uzyskamy dość złożony i heterogeniczny obraz dyscypliny. Jakie więc problemy podejmują współcześni psycholodzy porównawczy? Analizując tematykę prowadzonych badań i publikowanych prac, można wyciągnąć wniosek, że psycholodzy porównawczy należą do grupy badaczy podstawowych problemów psychologii współczesnej. Badane są procesy komunikacji, myślenia, podejmowania decyzji, formowania pojęć, czynności numerycznych, zachowań społecznych itp. Tematyka prac nie jest więc czynnikiem wyróżniającym psychologię porównawczą spośród innych podzbiorów psychologii. Niewątpliwie specyfiką psychologii porównawczej jest włączanie do swojego warsztatu badawczego zwierząt. Jednakże zwierzęta nie są traktowane jako uproszczone modele człowieka, tak jak czynili to behawioryści. Są one równoprawnymi, w sensie naukowej analizy, bytami, odzwierciedlającymi sobą całą swoją historię ewolucyjnego i ontogenetycznego rozwoju. I tu natrafiamy na prawdopodobnie najbardziej unikalną cechę psychologii porównawczej. Jest nią centralne usytuowanie problemu rozwoju zachowania, rozwoju widzianego w perspektywie ewolucyjnej i ontogenetycznej. Rozwój jest analizowany przez porównawczą i eksperymentalną metodę badań z uwzględnieniem zwierząt znajdujących się na różnych szczeblach rozwoju filogenetycznego i ontogenetycznego<sup>1</sup>. Istotnym elementem podejścia porównawczego jest odrzucenie redukcjonistycznego sposobu analizy badanych zjawisk. Istotą poznania nie jest dekompozycja badanego zjawiska na elementy niższego rzędu, lecz ujęcie problemu w ramach ogólnej teorii poziomów integracji, pozwalającej na pełny opis analizowanych zjawisk w kontekście mechanizmów je konstytuujących, ich adaptacyjnych funkcji oraz usytuowania względem pozostałych poziomów integracji tworzących daną organizację. Wyczerpujący wykład tego podejścia Czytelnik znajdzie w pierwszej części tego zbioru.

---

<sup>1</sup> Wyczerpujący przegląd współczesnego podejścia badawczego psychologów porównawczych został zawarty w pracach Papiniego (2002), Pisuli (2003) oraz Greenberga i Harawaya (1998).

Inną charakterystyczną cechą psychologii porównawczej jest jej usytuowanie względem innych dyscyplin naukowych. Papini (2002) analizował ten problem i uznał, że w bezpośrednim związku z psychologią porównawczą rozwija się wiele dyscyplin naukowych.

Istota relacji zachodzących między psychologią porównawczą a innymi dyscyplinami jest w każdym przypadku odmienna. Jest to także powód, dla którego psychologowie porównawczy publikują swoje prace w bardzo różnych czasopismach, wśród których te, zawierające bezpośrednie odniesienie do psychologii porównawczej są rzadkością. Sprawia to czasem wrażenie, że psychologia porównawcza wtapia się i rozplywa wśród innych nauk, spełniając czarne proroctwo E.O. Wilsona (1975), który przewidywał, że socjobiologia pochłonie w pierwszym rzędzie właśnie psychologię porównawczą. Psychologia porównawcza ma się jednak coraz lepiej. Zwierzęta są traktowane coraz bardziej podmiotowo w podejmowanych badaniach. Wyniki badań służą już nie tylko poznawaniu prawidłowości zachowania wspólnych zwierzętom i ludziom, ale także dobru samych zwierząt. Ustalenia płynące z tych badań służą bowiem poprawie dobrostanu zwierząt hodowlanych i doświadczalnych.

Prezentowany Czytelnikowi zbiór tekstów reprezentatywnych dla dyscypliny jest zogniskowany wokół najbardziej fascynujących zagadnień współczesnej psychologii – myślenia, ciekawości, umysłu i ewolucji poznania. Psychologia skupia na sobie coraz większą uwagę. Psychologia zwierząt zdaje się na nowo zdobywać zainteresowanie specjalistów różnych dziedzin. Przedkładany zbiór zainteresuje filozofów, psychologów, pedagogów, biologów, lekarzy weterynarii i studentów tych dyscyplin. Jest to bowiem podróż w głąb ludzkiej prahistorii i równolegle dziejącej się teraźniejszości. Teraźniejszości innych niż ludzkie umysłów. A podróż to fascynująca.

*Wojciech Pisula*